

AYDINOĞLU CÜNEYD BEY'İN NEŞREDİLMEMİŞ 825 TARİHLİ GÜMÜŞ VE BAKIR PARASI HAKKINDA BİR İNCELEME

ÜSTÜN EREK*

Aydınoğlu Cüneyd Bey'in tarih sahnesine çıkışı Timur'un Anadolu'dan ayrılması ile başlamıştır.¹ Aydınoğlu Cüneyd Bey, İbrahim Bahadır Bey'in oğludur. Cüneyd Bey yiğit bir bey olup, beyliğinin devamı ve kendisinin hükümdar olması için durmadan, yılmadan Osmanlı ile mücadele etmiştir.² Beyliğini yaşatmak uğruna pek çok kere saf değiştiren, Yıldırım Bayezid'in beş oğlu ile de sırasıyla anlaşma yapabilen Cüneyd Bey,³ Aydın topraklarına sahip olmak için giriştiği çetin ve aralıklı savaşlar, Aydınoğlu Beyliğinin son devirleri olduğu kadar XV. yüzyılın ilk çeyreğinde cereyan eden Osmanlı tarihine ait karmaşık olaylarla da sıkı sıkıya ilgilidir. Cüneyd Bey'i Aydınoğulları hanedanı tarihinin son kısımlarını tayin ve tespit etmek, hem de bu beyliğin Osmanlı tarihi ile olan yakın ilişkilerini açıklaması bakımından⁴ yayımlayacağımız paraların verdikleri mesajları daha iyi ve doğru yorumlayabilmemiz için araştırmacılarımızın bu konudaki değerli fikirlerine de ihtiyaç duymaktayım. İşte bu nedenlerle de Cüneyd Bey'in zamanındaki tarihi olayları kısaca bir gözden geçirmeyi faydalı buluyorum.

Aydın ili Timur tarafından İsa Bey'in oğulları Musa ve II. Umur Bey'e verilince, aynı hanedandan olan İbrahim Bahadır Bey'in oğulları, Subaşı Kara Hasan Ağa ile kardeşi Cüneyd Bey hak iddiasına kalkışmışlar. Neticede Cüneyd Bey İzmir'e, Kara Hasan Ağa da Ayasuluk'a hakim olmuşlardır.⁵ Durumunu kuvvetlendirmek isteyen Cüneyd Bey, Edirne'deki Osmanlı Sultanı Emir Süleyman'dan yardım istedi ve onun için çalıştığını bildirdi; nakten yardım gördü.⁶ Bu olaylar sırasında Aydınoğlu Musa Bey hakkın rahmetine kavuştu (H. 805 / M. 1402-1403). Kardeşi II. Umur akrabası olan Menteşe İlyas Bey'den yardım istedi. Kara Hasan Ağa müttefik kuvvetlere karşı koyamadı ve Ayasuluk'u teslim etti. İlyas Bey, II. Umur'u Aydınoğlu Beyliği'nin başına geçirdi (H. 805 / M. 1402-1403). Kara Hasan Ağa Marmaris'e sürgün edildi. Cüneyd Bey bir gemi ile Karya'ya gelip kardeşini Marmaris'ten kaçırıp İzmir'e getirdi.⁷ Kış mevsimi gelince Cüneyd Bey, tekrar Ayasuluk üzerine yürüdü ve muhasara etti. II. Umur Bey, Cüneyd Bey ile anlaşarak ona kızını verdi. Cüneyd Bey, Osmanlı hükümdarına karşı görünen bağlantısını kesti ve bütün idareyi eline aldı. II. Umur Bey ile birlikte Salihli ve Nif (Kemalpaşa) taraflarını ele geçirdi. Bu sırada II. Umur Bey öldü ve Birgi'ye defnedildi. Cüneyd Bey, Aydınoğlu Beyi oldu (H.808 / M. 1405-1406).⁸

* İslami Sikke Koleksiyoncusu, Araştırmacı

¹ Cüneyd Ölçer, *Aydınoğulları Beyliği Paraları*, İstanbul 1985, s.18

² Prof. Dr. Ali Sevim ve Prof. Dr. Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989, s.275

³ Cüneyd Ölçer, age., s.24

⁴ Dr. Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1968, s.68

⁵ Dr. Himmet Akın, age., s.78-79

⁶ Prof. Dr. Ali Sevim ve Prof. Dr. Yaşar Yücel, age., s.274

⁷ Dr. Himmet Akın, age., s.79

⁸ Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s.115

Cüneyd Bey, Osmanoğulları arasındaki taht kavgaları sırasında Aydın ilindeki konumunu sağlamlaştırmak için mücadelelere girmiş, her defasında Osmanlı şehzadelerinden birini tutarak zaman zaman kendisine müttefikler bularak veya mevcut ittifaklara girme politikasını başarı ile yürütmüştür. Cüneyd Bey her ne kadar birçok defalar kazanmışsa da, kabahatini affettirme yollarını bulmuş ve kendisini yeni bir vazifeye tayin ettirmeye muvaffak olmuştur. O her şeye rağmen komşularıyla dost geçinmeye çalışmış ve gerektiği zaman komşu beylikleri savaşa kadar sürükleyebilecek bir kudret ve nüfuza sahip olduğunu da göstermiştir. Mehmed Çelebi ile mücadele ederken kendine sığınan Şehzade İsa Çelebi, onun tarafından korunmuş ve komşuları olan Menteşe ve Saruhan beylerini Mehmed Çelebi aleyhine savaştırmaya muvaffak olmuştur.

Çelebi Mehmed, bu müttefik grubu perişan etmesine rağmen, Cüneyd Bey aman dileyerek kusurunu bağışlatmış ve Mehmed Bey'i metbu tanımak şartıyla Aydın Beyliğinde kalmayı başarmıştır.⁹ Çelebi Mehmed'in batı Anadolu'daki faaliyetleri üzerine Emir Süleyman Edirne'den Aydın ili taraflarına geldi. Cüneyd Bey, Emir Süleyman'a karşı Karaman ve Germiyan beyleri ile Ayasuluk'u müdafaa için ittifak etti; fakat müttefiklerine güvenemediği için kendisinin yakalanarak Emir Süleyman'a teslim edileceğinden korkup, Emir Süleyman'a iltica ile affını istedi. Emir Süleyman, Cüneyd Bey'i affetti. Kardeşi Musa Çelebi'nin Rumeli'ye geçtiğini haber alınca Cüneyd beyi de yanına alıp Rumeli'ye geçtiler. Cüneyd beyi Ohri sancak beyliğine tayin etti.¹⁰ H. 813 / M. 1410-1411 senesinde Musa Çelebi, Emir Süleyman'ı bertaraf etti.

Çelebi Mehmed ile Musa Çelebi arasındaki mücadele esnasında Ohri sancak beyi olan Cüneyd Bey fırsattan istifade ederek memleketine dönmüş, Emir Süleyman'ın Ayasuluk'a tayin ettiği valiyi öldürerek Ayasuluk'u ele geçirmiştir.¹¹(H. 813 / M. 1410-1411) Musa Çelebi'nin Rumeli'de duruma hakim olduğu (H. 814 / M. 1411-1412) yıllarda Cüneyd Bey onun tarafını tutmuş, sonra Çelebi Mehmed'in İzmir seferine çıkması üzerine Musa Çelebi'den yüz çevirerek Çelebi Mehmed'e dehalet etmiştir. Cüneyd Bey'in İzmir'deki oğlu Hazma Bey de Musa Bey'den yüz çevirerek Çelebi Mehmed'in hizmetine geçerek Musa Çelebi'nin bertaraf edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Fakat Cüneyd Bey'e bir türlü itimat edemeyen Çelebi Mehmed, kardeşi Musa Çelebi'yi bertaraf ettikten sonra (H. 816 / M. 1413-1414) İzmir üzerine yürüyerek önce Çandarlı, Menemen ve Nif'i (Kemalpaşa) alıp İzmir kalesini muhasara etti. Cüneyd Bey annesi, eşi ve çocuklarını bırakarak kaçtı. On gün sonra annesi, eşi ve çocukları kaleyi teslim ettiler.¹² (H. 817 / M. 1414-1415) Annesinin ricası üzerine Cüneyd Bey affedildi ve ömrü oldukça sadık kalacağına, Osmanlı hakimiyetini tanıyacağına yemin etti. Çelebi Mehmed, Aydınolu beyliğini Bulgar kralının Müslüman olan Samsun valisi oğlu Aleksandr'a verdi. Cüneyd Beyi de Niğbolu sancağına tayin etti.¹³ (H. 817 / M. 1414)

Bu sırada Aydın ilinde (H. 818 / M. 1415-1416) Börklüce Mustafa olayı çıktı. Şeyh Bedreddin'in eski kethüdası Dede Sultan namı Börklüce Mustafa, Derviş Torlak, Hu Kemal ve Şeyh Bedreddin'in rum asıllı dayısı keşiş Hristo (sonradan Müslüman olup Abdal İsa adını almıştır) Ayasuluk'ta başlattıkları isyan üç sene kadar devam etmiştir. Şeyh Bedreddin Deliorman'da yakalanarak Serez'de idam edildi.¹⁴ (H. 822 / M. 1419) I. Bayezid'in oğlu olan Mustafa Çelebi, Timur'un Semerkant'ta ölümü üzerine esirlerin serbest kalmasından yararlanarak Anadolu'ya gelmiş; Niğde'de Karamanoğlu memleketinde kaldıktan sonra, İsfendiyar Bey'in yanına Sinop'a geçti. İttifak yaptı. Kardeşi Çelebi Mehmed'e karşı Bizans

⁹ Dr. Himmet Akın, age., s.79-80

¹⁰ Dr. Himmet Akın, age., s.80

¹¹ Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age., s.115-116

¹² Dr. Himmet Akın, age., s.80

¹³ Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age., s.351-352

¹⁴ Necdet Kabaklarlı, *Mangır, Tire'de Darp Edilen Osmanlı Bakır Paraları*, İstanbul 2007, s.17

imparatoru Manuel'den yardım istedi. Bizans imparatoru Manuel de kendi menfaatlerini göz önünde bulundurarak yanına gelen Mustafa Çelebi'nin Osmanlı ülkesinden daha çok menfaat temin edeceğinin vaadini vermesi üzerine Mustafa Çelebi'yi Rumeli'ye göndermeyi kararlaştırdı.

Önce Eflak prensliğine giden Mustafa Çelebi'ye, bu sırada Niğbolu sancak beyi olan Aydınoğlu Cüneyd Bey gelerek ona katıldı. Hemen Teselya ve Selanik tarafında faaliyete başladılar. Çelebi Mehmed derhal harekete geçerek yapılan savaşta Mustafa Çelebi'yi mağlup etti. Mustafa Çelebi, Cüneyd Bey ile beraber Selanik kalesine iltica ettiler. Çelebi Mehmed, Mustafa Çelebi'yi teslim etmesi için Selanik valisi Laskaris Leontarius'a müracaat etti. O da imparator Manuel'in izni olmadan veremeyeceğini söyledi. İmparator Manuel, misafirleri İstanbul'a getirtti. Mustafa Çelebi Limni adasına, Cüneyd Bey de İstanbul'da Pammakaristos manastırına gönderildi. Bu mültecilerin masrafları için de, Çelebi Mehmed'in sağlığında Mustafa Çelebi'yi serbest bırakmamak koşuluyla her sene için 300.000 akçe istedi.¹⁵

Çelebi Mehmed, Bursa'dan Edirne'ye geçti ve H. 824 / M. 1421 tarihinde Edirne'de felç geçirerek öldü. Sultan II. Murad Bursa'ya gelerek tahta geçti.¹⁶ (H. 824 / M. 1421) İmparator Manuel, yapılan anlaşmaya göre Mustafa Çelebi ve Cüneyd Bey'i salıverdi. Gelibolu'ya kadar kadirgalarla geldiler. II. Murad, Bayezid Paşa'yı üzerlerine gönderdi. Gelibolu Sazlıdere mevkiinde yapılan savaşta, Mustafa Çelebi'nin ordusuna Cüneyd Bey komuta etti ve savaşı kazandı. Bayezid Paşa öldürüldü. Mustafa Çelebi Edirne'ye giderek hükümdarlığını ilan etti.¹⁷ (H. 824 / M. 1421) Sadrazam olan Cüneyd Bey, Mustafa Çelebi'ye II. Murad'ın İmparator Manuel ile pazarlık ettiğini söylemesi üzerine, Anadolu'ya geçen Mustafa Çelebi, Bursa'ya yürüdü. İki ordu, Bursa yakınında Ulubat'ta karşılaştılar. Cüneyd Bey, Mustafa Çelebi'nin yanındaki Rumeli beylerinin II. Murad'ın yanına geçeceğini öğrenince bir gece 70 adamıyla ordudan ayrılıp Aydın iline kaçtı. Vaziyeti öğrenen Mustafa Çelebi, önce Gelibolu'ya, oradan da Edirne'deki sarayından hazinesini alarak Eflak'a doğru kaçtı. II. Murad'ın ordusu Mustafa Çelebi'yi hızla takip etti. Mustafa Çelebi, Tunca nehri kenarında Kızılağaç Yenicesi'nde yakalanarak, Edirne'ye getirildi ve asılarak idam edildi.¹⁸ (H. 825 / M. 1422)

II. Murad ile anlaşıp Aydın Beyliğine dönen Cüneyd Bey, bütün gayretiyle eski Aydınoğulları topraklarını tamamen elde etmeye çalıştı. Üzerine kuvvet sevk edilince mukavemet göstermeyip geri çekiliyor, sonra tekrar ortaya çıkıp mücadeleye devam ediyordu. Bir ara üzerine Anadolu beylerbeyi Timurtaş Paşa oğlu Oruç Bey gönderildi. Cüneyd bey yenildi ve kaçtı. II. Murad kesin olarak Cüneyd Bey'in hakkından gelinmesini emrettiğinden yeni Anadolu beylerbeyi Hamza Bey, Cüneyd Bey'in üzerine gönderildi. Salihli civarında yapılan muharebede Cüneyd Bey'in oğlu Kurt Hasan yakalandı. Cüneyd Bey tekrar kaçıp Sisam adası karşısında İpsili kalesine sığındı. Cenevizlilerden kiralanan gemiler de kaleyi deniz tarafından muhasara edince, teslim olan Cüneyd Bey derhal Baltaoğlu Halil'e verilerek katledildi.¹⁹ (H. 829 / M. 1426) Böylece Aydın ili de tamamen Osmanlı mülküne katılmış oldu.

¹⁵ Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age., s.368-371

¹⁶ Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age., s.372-373

¹⁷ Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age., s.377-378

¹⁸ Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age., s.384,387-388

¹⁹ Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age., s.400

Basım Tarihi: 825
Basım Yeri: Serez
Madeni: AR

Çapı: 13 mm.
Ağırlığı: 0,50 gr.
Envanter No: 2801

جنید غازی ۸۲۵

Tuğra şeklinde Cüneyd Gazi 825

خلد ملکه ضرب سرز

Mülkü daim olsun Serez'de darp edildi

Çok nadir olan bu akçe, Osmanlı Sultanı II. Murad'ın 825 tarihli, ön yüzünde tuğra şeklinde "Murad bin Mehmed", arka yüzünde ortada üç yatay çizgi, üstte "Hullide mülkuhu" altta "Duribe Serez" yazılı akçeleri tarzında basılmıştır. Ömrü boyunca Osmanlılarla uğraşmayı kendine bir sanat edinen Cüneyd Bey, uzunca bir süre şehzadelerin birbirleriyle saltanat uğraşı verdiği bu karanlık dönemde son olarak Mustafa Çelebi ile birlikteydi. Mustafa Çelebi'nin Edirne'de H. 824 / M. 1421'de hükümdarlığını ilan etmesi kendisini de sadrazamlığa getirmesi çok önemli bir gelişmeydi. Mustafa Çelebi kendi adına 822 ve 824 tarihlerinde bastırıldığı Edirne akçeleriyle, Serez'de bastırıldığı tarihsiz akçesini de göz önüne aldığımızda, Edirne sarayında Sadrazam olan Cüneyd Bey'in de Osmanlıya bu kadar hasım ve karşı iken Sultan II. Murad'a bir tepki olarak böyle bir akçeyi bastırması, o günün politikaları içinde tabii ve mantıklı bulduğumu da belirtmek isterim.

Basım Tarihi: 825
Basım Yeri: Kalıpta yok
Madeni: AE

Çapı: 15/17 mm.
Ağırlığı: 2,10 gr.
Envanter No: 2802

۸۲۵

Ortada kartuş içinde 825
İki kenarında ok motifi,
üstte ve altta birer saadet düğümü

عاقبت خیر باد

Akibeti (Sonu) hayrolsun

Basım Tarihi: 825
Basım Yeri: Kalıpta yok
Madeni: AE

Çapı: 16 mm.
Ağırlığı: 1,12 gr.
Envanter No: 1205

۸۲۵

Ortada kartuş içinde 825
İki kenarında ok motifi,
üstte ve altta birer saadet düğümü

عاقبت خير باد

Akibeti (Sonu) hayrolsun

II. Murad ve amcası Mustafa Çelebi, Ulubat yakınlarında Biga çayı civarında yapılan savaş sırasında, Cüneyd Bey II. Murad ile anlaşarak gizlice Aydın topraklarına kaçmıştı. Cüneyd Gaz, i bu sırada isyan ederek Ayasuluk hakimi olan Aydınoğlu Mustafa Bey'i yaptığı muharebede attan düşürerek öldürdü. Bir kere daha tek başına Aydınoğlu topraklarının hakimiyetini elde etti. (H. 825 / M. 1422) Ön tarafı tuğra formundaki 825 tarihli gümüş akçelerini bu esnada darp etti.²⁰ Bu sikkelerin ön yüzü tuğra formunda "Cüneyd bin İbrahim", arka yüzünde "Hullide mülkuhu", ortada etrafında dört adet saadet düğüm motifi, üst boşlukta 82 rakamı, alt boşlukta ise 5 rakamı mevcuttur.²¹

Burada tanıtmaya çalıştığım koleksiyonumda yer alan 2802 envanter no'lu ve değerli arkadaşım Erol Olcaş koleksiyonunda yer alan 1205 envanter no'lu bakır sikkelerde de, yine ön yüzde ortada dikdörtgen bir çerçeve içinde 825 rakamı, her iki yanda ok motifi, alt ve üst kenarda iki adet (825 tarihli gümüş sikkelerinde olduğu gibi) saadet düğümü motifi vardır. Motif benzerliği ve rakamların yazılışları aynı karakterdedir. Paraların arka yüzünde ise, "Akibet-i Hayr bad" (Akibeti hayr olsun) yazısı bulunmaktadır. Cüneyd Bey, H. 825 tarihinde de Osmanlı ile uğraşmaya devam ediyordu. Cüneyd Bey asla Osmanlı hakimiyeti altına girmek istemiyor; beyliğinin müstakilen devamını arzu ediyordu. Ama ülkesinin yok olması ile kendi akibetinin de ne olacağını merak ediyordu. Beyliğin parçalanıp yok olma tehlikesi karşısında akibetinin hayırlı olması gibi dinsel bir temennide bulunuyor ve mangırların üzerine de yazılmasına da izin veriyordu. Bu tip bir temenninin sikkeler üzerinde yer alması nümismatik tarihinde az rastlanan bir durumdur. Cüneyd Bey'in bu sikkeleri, içinde bulunduğu karmaşık ruh hali içinde bastırması olabileceğini düşünmekteyim.

Sayın Garo Kürkman'ın yazmış olduğu "Karaman Beyliği'nin Bakır Paraları Üzerine Tetkikler" adlı makalede²², bahsi geçen 10 no'lu mangırın (0,59 gr. 12/13 mm.) tarihi çok net bir şekilde 825 iken sehven 875 okunduğundan, basım tarihindeki 50 yıllık küçük bir yanlışlığı

²⁰ Celil Ender, *Karesi, Saruhan, Aydın ve Menteşe Beylikleri Paraları*, İstanbul 2000, s.117

²¹ Değerli dostumuz Nümismat Sayın Celil Ender, Efes Müzesinde yer alan bu sikkenin, Selçuk İsa Bey Hamamı kazısında bulunması sebebiyle Ayasuluk'ta bastırılmış olabileceğini çalışmasında belirtmiştir.

²² Garo Kürkman, "Karaman Beyliği'nin Bakır Paraları Üzerine Tetkikler", *Türk Nümismatik Derneğinin 20. Kuruluş Yılında İbrahim Artuk'a Armağan*, İstanbul 1988, s.163-173

nedeni ile bu sikke Karamanoğlu sikkesiymiş gibi değerlendirilmiştir. Yine aynı makalede tanıtılan 12,13,14 ve 15 no'lu ön yüzü aslan figürlü, arka yüzlerinde “Akibet-i Hayr”²³ yazan sikkeler de, Garo Kürkman tarafından, 875 olarak yorumladığı bakır sikke temel alınarak Karamanoğlu dönemine tarihlenmiştir. Efes Müzesi'nde bulunan, Selçuk İsa Bey Hamamı kazısında toplu olarak bulunmuş küçük bir grup sikke, sadece yukarıda bahsi geçen aslan figürlü bakır sikkeler ile II. Murad'ın H. 827 tarihli Ayasuluk ve Bursa darplı sikkelerinden oluşmaktadır. Yine Milas Müzesi'nde yer alan “akibet-i hayr” yazılı aslan figürlü bakır sikkeler, Beçin Kazısı'nda Yelli mevkiinde yer alan hamam kazısında, Mentеше Leys Bey'in H. 824 tarihli akçesi ve II. Murad'ın H. 827 tarihli Ayasuluk darplı bakır sikkeleri ile aynı tabakada bulunmuştur. (Söz konusu tabakada II. Murad döneminden daha geç bir döneme ait sikke bulunmamıştır) Dolayısıyla da söz konusu aslan figürlü sikkelerin de H. 820–830 arasında basılmış olması daha muhtemeldir.

Uzun yıllar yapmış olduğum araştırmalardan çıkarttığım sonuç, yukarıda adı geçen bu bakır sikkelerin de, Cüneyd Bey zamanında darp edilmiş olması ihtimalinin daha uygun olacağı kanaatini taşımaktayım. Makalemde yer alan sikke resimlerinin çekimini yapan değerli Sanat Tarihçisi sayın Gültekin Teoman'a da sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

²³ Koleksiyonumda 945,1259,1521,1731 ve 2527 no'da yer alan bu bakır sikkeler, bahsi geçen sikkelerin farklı ağırlıklara sahip benzerleridir.